

Valtioneuvoston periaatepäätös

**varhaiskasvatuksen
valtakunnallisista linjauksista**

ISSN 1236-2050

ISBN 952-00-1117-X

Taitto: AT-Julkaisutoimisto

Paino: Edita Prima Oy, Helsinki 2002

Tiivistelmä

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Helsinki, 2002. 28 s. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja, ISSN 1236-2050; 2002:9.) ISBN 952-00-1117-X.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisia linjauksia koskevan periaatepäätöksen valmistaminen sisältyy valtioneuvoston hyväksymään sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelmaan vuosille 2000 – 2003.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisiin linjauksiin on koottu suomalaisen varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet sekä kehittämisen painopisteet. Varhaiskasvatus on osa elinikäistä oppimista. Ensisijainen oikeus ja vastuu lasten kasvatuksesta on lasten vanhemmilla. Yhteiskunnan tehtävänä on tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään. Hoidon, kasvatuksen ja opetuksen tulee muodostaa saumaton kokonaisuus, joka tukee joustavasti jokaisen lapsen yksilöllisiä kehityspiirteitä. Tavoitteena on, että palvelujärjestelmää kehitetään lasten ja perheiden tarpeista lähtien. Linjauksissa painotetaan eri hallintokuntien yhteistyön tärkeyttä lasten ja perheiden varhaiskasvatuspalveluiden järjestelyissä sekä vanhempien ja henkilöstön kasvatuksellista kumppanuutta. Varhaiskasvatuksen linjaukset luovat perustan uudelle valtakunnalliselle varhaiskasvatuksen sisällölliselle ohjaukselle, varhaiskasvatussuunnitelmalle.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa esitetään toimenpiteitä mm. lainsäädännön uudistamiseksi, varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen kehittämiseksi, henkilöstön ammattitaidon ylläpitämiseksi ja vahvistamiseksi sekä varhaiskasvatuksen seurannan ja arvioinnin kehittämiseksi. Linjausten tavoitteena on myös vaikuttaa siihen, että kunnissa laaditaan vastaavia kunnallisia linjauksia esimerkiksi osana kunnan lapsi- ja perhepoliittista strategiaa.

Periaatepäätös on valmisteltu sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä yhteistyössä Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskukseen kanssa. Valmistelun aikana on kuultu mm. opetusministeriötä sekä Suomen Kuntaliittoa. Pohjana on käytetty Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskukseen aineistoa (DN:o 75/59/2000), jonka valmistelu tapahtui laajassa yhteistyössä muun muassa Suomen Kuntaliiton, alan ammattijärjestöjen, yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen varhaiskasvatuksen asiantuntijoiden sekä muiden yhteistyötahojen kanssa.

Asiasanat: Esiopetus, lasten päivähoido, lastenhoito, varhaiskasvatus

Summary

Decision in Principle of the Council of State Concerning the National Policy Definition on Early Childhood Education and Care. Helsinki, 2002. 28p. (Publications of the Ministry of Social Affairs and Health, ISSN 1236-2050; 2002:9.) ISBN 952-00-1117-X.

The preparation of the Decision in Principle Concerning the National Policy Definition on Early Childhood Education and Care is included in the Target and Action Plan for Social Welfare and Health Care 2000–2003 approved by the Council of State.

The central principles and focuses of development of Finnish early childhood education and care have been gathered together in the national policy on early childhood education and care. Early childhood education and care is a part of life-long learning. The primary right and responsibility for children's education lies with the parents. It is society's role to support parents in their educational task. Care, education and teaching should form a seamless whole, which flexibly supports the individual development of each child. The aim is to develop the service system from the point of view of the needs of children and families. In the policy definitions the importance of co-operation between different administrations in relation to the organisation of early childhood education and care services for children and parents as well as the educational partnership of parents and personnel is emphasised. The policy definitions concerning early childhood education and care create a basis for a new tool for steering the content of national early childhood education and care, the early childhood education and care plan.

In the national policy on early childhood education and care proposals for action are presented, among other things the reform of legislation, the development of national guidance for early childhood education and care, the maintenance and reinforcement of the professional skill of personnel as well as the development of follow-up and evaluation for early childhood education and care. The aim of the definitions is also to influence the preparation of similar municipal policy definitions in municipalities for example as a part of their child- and family strategy.

The Decision in Principle was prepared in the Ministry of Social Affairs and Health in co-operation with the National Research and Development Centre for Welfare and Health. During the preparations the Ministry of Education and the Association of Finnish Local and Regional Authorities were heard. Material from the National Research and Development Centre for Welfare and Health (DN:o 75/59/2000) was used as a base for which the preparation took place through widespread co-operation between among others the Association of Finnish Local and Regional Authorities, the occupational organisations of the field, experts on early childhood education of the universities and polytechnics as well as between other co-operational sectors.

Key words: Child care, children's day care, early childhood education, preschool education

Saatteeksi

Ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta ja hyvinvoinnista on lasten vanhemmilla. Yhteiskunnan tehtävänä on tukea heitä tässä tehtävässä. Tavallisin ja tutuin varhaiskasvatuksen toimintamuoto on lasten päivähoido eri muotoineen. Lasten varhaiskasvatuksen ja samalla vanhemmuuden tukena on päivähoidon lisäksi olemassa myös laajempi sosiaali-, terveys- ja opetustoimen varhaiskasvatuspalveluiden sekä lapsiperheiden tuen kokonaisuus, jota täydentää muun muassa seurakuntien tai järjestöjen varhaiskasvatus toiminta.

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista sisältää julkisen varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet. Tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhtenäistä toteuttamista koko maassa sekä varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen muodostumista yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Kehittämisen painopisteitä ovat lasten päivähoidon lainsäädännön uudistaminen, valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen sekä toimenpiteet varhaiskasvatusta koskevan tutkimuksen ja henkilöstön koulutuksen kehittämiseksi ja laadun arviointimenetelmien aikaansaamiseksi. Yhteistyön edistämiseksi eri tahojen edustajista asetetaan varhaiskasvatuksen asiantuntijaryhmä. Lisäksi linjauksilla pyritään siihen, että kunnissa varhaiskasvatus sisällytetään osaksi kunnan lapsi- ja perhepoliittisia ohjelmia.

Varhaiskasvatuksen toteuttamisen lähtökohtana on lasten ja perheiden tarpeet. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on edistää lapsen tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista. Sen tulee tarjota kaikille lapsille yhtäläiset mahdollisuudet omien edellytystensä mukaiseen kehittymiseen. Varhaiskasvatuksessa onnistumisen edellytys on vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kasvatuskumppanuus, joka lähtee lapsen tarpeista. Esimerkiksi lasten neuvolan ja varhaiskasvatuspalveluiden välistä yhteistyötä on tarpeen kehittää. Lapsi oppii leikin ja toiminnan avulla ja kehittyy ja kasvaa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Yksilöllisen kehityksen tukemisen ohella opastaminen sosiaalisiin vuorovaikutustaitoihin on tärkeää. Myös lapsen mahdollinen erityisen tuen tarve, oppimisvaikeudet, kieli- ja kulttuuritausta tai vaikkapa poikien ja tyttöjen erilaiset tarpeet on varhaiskasvatuksessa otettava huomioon.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa painotetaan eri hallintokuntien ja muiden varhaiskasvatuksen toimijoiden yhteistyötä ja uusia toimintakäytäntöjä. Varhaiskasvatuspalveluihin tarvitaan toimintatapoja, joiden kautta perheiden omat sosiaaliset verkostot pääsevät kehittymään. Ne syntyvät luontevasti lasten ja heidän vanhempiensa yhteisen toiminnan, vuorovaikutuksen ja kanssakäymisen kautta. Näin edistetään myös yhteisöllisyyden ja yhteisvastuun kehittymistä.

Helsinki, helmikuu 2002.

Osmo Soininvaara,
peruspalveluministeri

Sisällys

Tiivistelmä

Summary

Saatteeksi

Esipuhe

1. Mitä varhaiskasvatus on	9
2. Varhaiskasvatuspalvelut ja lapsiperheiden tuki	10
3. Toimintaympäristön muutoksista	13
4. Varhaiskasvatusta ohjaavat periaatteet.....	15
5. Toimenpideohjelma	19
Liite 1	25
Liite 2	26

Esipuhe

Valtioneuvosto on valtioneuvoston ohjesäännön nojalla antanut 28.2.2002 periaatepäätöksen varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Valtioneuvosto on hyväksynyt varhaiskasvatuksen valtakunnallisia linjauksia koskevan asiakirjan valtioneuvoston 28.10.1999 hyväksymän vuosien 2000–2003 sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelman toimenpidesuosituksen numero 55 mukaisesti.¹

Valtioneuvosto määrittää tässä asiakirjassa yhteiskunnan järjestämän ja valvoman varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen suunta-
viivat. Ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta on lasten vanhemmilla. Yhteiskunnan tehtävä on tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään.

Asiakirjan tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen sisällön ja laadun kehittämistä koko siinä palvelu- ja tukijärjestelmässä, joka on luotu lasten ja perheiden tueksi ennen lasten oppivelvollisuuden alkamista.

Erityisenä painopisteenä ovat varhaiskasvatuksen laatuun vaikuttaminen, vanhempien ja henkilöstön kasvatuskumppanuus sekä lasten neuvolan, päivähoidon, esiopetuksen ja perusopetuksen yhteistyö. Tavoitteena on, että kaikissa lapsiperheiden palveluissa omaksutaan lapsi- ja perhelähtöiset varhaiskasvatuksen tavoitteet, toimintatavat ja yhteistyökäytännöt. Lapsen varhaiskasvatuksen palvelukokonaisuus määrittyy tällöin kunkin lapsen ja hänen perheensä tarpeista.

Suomalainen lapsiperheiden palvelu- ja tukijärjestelmä sekä varhaiskasvatus on kansainvälisenkin arvion² mukaan korkeatasoista saatavuutensa, monipuolisuutensa, henkilöstön koulutuksen ja vanhempien valinnan mahdollisuuksien ansiosta. Päivähoidossa ja esiopetuksessa vahvuutena on hoidon, kasvatuksen ja opetuksen toteuttaminen ehyenä kokonaisuutena. Päivähoidossa erityisenä haasteena on nähdä päivähoito myös lapselle tärkeänä palveluna, joka hyvän perushoidon ohella tarjoaa mahdollisuuden leikkiin ja oppimiseen vertaisryhmässä.

Varhaiskasvatus on osa elinikäistä oppimista. Hoidon, kasvatuksen ja opetuksen tulee muodostaa saumaton kokonaisuus, joka kasvatuksen ja kou-

---

¹ Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2000–2003. Valtioneuvoston päätös. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Julkaisuja 1999:16.

² OECD Country Note Early Childhood Education and Care Policy in Finland. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Monisteita 2001:10.

lutuksen kaikissa vaiheissa tukee joustavasti jokaisen lapsen yksilöllisiä kehityspiirteitä. Varhaiskasvatuksen linjausten pohjalta on tarkoitus laatia valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma, joka ohjaa varhaiskasvatuksen sisällön ja laadun toteuttamista valtakunnallisesti. Varhaiskasvatussuunnitelma sekä esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet muodostavat valtakunnallisesti lapsen kasvua ja oppimista edistävän yhtenäisen kokonaisuuden.

Valtakunnallisten linjausten tavoitteena on lisäksi vaikuttaa siihen, että kunnissa laaditaan vastaavia kunnallisia linjauksia esimerkiksi osana kunnan lapsi- ja perhepoliittista strategiaa. Edelleen tarkoitus on, että kunnissa kehitettäisiin varhaiskasvatusta laatimalla paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta, kuten opetustoimessa opetussuunnitelman perusteiden pohjalta laaditaan paikalliset opetussuunnitelmat.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa esitettyjen toimenpiteiden rahoituksesta päätetään valtion menokehysten ja talousarvion käsittelyn yhteydessä.

1. Mitä varhaiskasvatus on

Varhaiskasvatus on lapsen eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lapsen tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista. Vanhemmilla on lastensa ensisijainen kasvatusoikeus ja – vastuu ja yhteiskunnan tarjoamat varhaiskasvatuspalvelut tukevat lapsen kotikasvatusta. Vanhemmat valitsevat lastensa varhaiskasvatuspalvelut.

Yhteiskunnan järjestämä ja valvoma varhaiskasvatus koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Se on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa, jossa lapsen omaehtoinen leikki on keskeisessä asemassa. Lähtökohtana on laaja-alaiseen, monitieteiseen tietoon ja tutkimukseen sekä varhaiskasvatuksen menetelmien tuntemiseen perustuva, kokonaisvaltainen näkemys lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta.

Päivähoito eri muotoineen on vallitsevin yhteiskunnallisen varhaiskasvatuksen toimintaympäristö. Esiopetus osana varhaiskasvatusta on vuotta ennen oppivelvollisuuden alkamista tarjottavaa suunnitelmallista opetus- ja kasvatustyötä. Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden. Varhaiskasvatuksen piiriin kuuluvat myös oppivelvollisuusikäiset lapset, jotka käyttävät varhaiskasvatuspalveluita.

Varhaiskasvatuksessa on oleellista lasten, varhaiskasvatuksen henkilöstön sekä vanhempien vuorovaikutus ja kasvatuksellinen kumppanuus. Varhaiskasvatusta toteutetaan yhteistyössä laajan lasta ja perhettä palvelevan verkoston kanssa, jossa ovat osallisina sosiaali-, terveys- ja opetustoimi sekä erilaiset lapsi- ja perhetyötä tekevät järjestöt, yhteisöt ja seurakunnat varhaiskasvatuspalveluineen.

2. Varhaiskasvatuspalvelut ja lapsiperheiden tuki

Pienten lasten ja heidän perheidensä palvelu- ja tukijärjestelmän muodostaa sosiaali-, terveys- ja opetustoimen hallinnoima kokonaisuus. Se on monimuotoinen ja antaa valinnan mahdollisuuksia.

Varhaiskasvatuspalvelut ovat se keskeinen toimintakokonaisuus, joka muodostuu kunnan tai yksityisen järjestämästä päivähoidosta ja esiopetuksesta sekä muusta varhaiskasvatustoiminnasta. Muuta varhaiskasvatustoimintaa on esimerkiksi seurakuntien ja järjestöjen kerhotoiminta tai kuntien lapsille ja lapsiperheille järjestämä avoin varhaiskasvatustoiminta eri muotoineen. Nämä varhaiskasvatuspalvelut ja muu lasten ja perheiden palvelu- ja tukijärjestelmä toimivat kokonaisuutena lasten varhaiskasvatuksen ja samalla myös vanhemmuuden tukena.

Yhteiskunta tukee vanhempien mahdollisuutta hoitaa itse vastasyntyneitä ja pieniä lapsia kotona. Tähän tarkoitukseen on luotu äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaat ja -rahat sekä hoitovapaamahdollisuuksia³. Lasten kotihoidon tukea⁴ voidaan myöntää lasten kotona tapahtuvaa hoitoa varten siihen saakka, kunnes perheen nuorin lapsi täyttää kolme vuotta.

Lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen kannalta keskeisiä peruspalveluita ovat neuvola, päivähoito, esiopetus ja koulu. Näiden palveluiden keskinäinen yhteistoiminta ja vuorovaikutuksellinen yhteistyö perheiden kanssa vaatii kehittämistä yhteiseltä arvopohjalta.

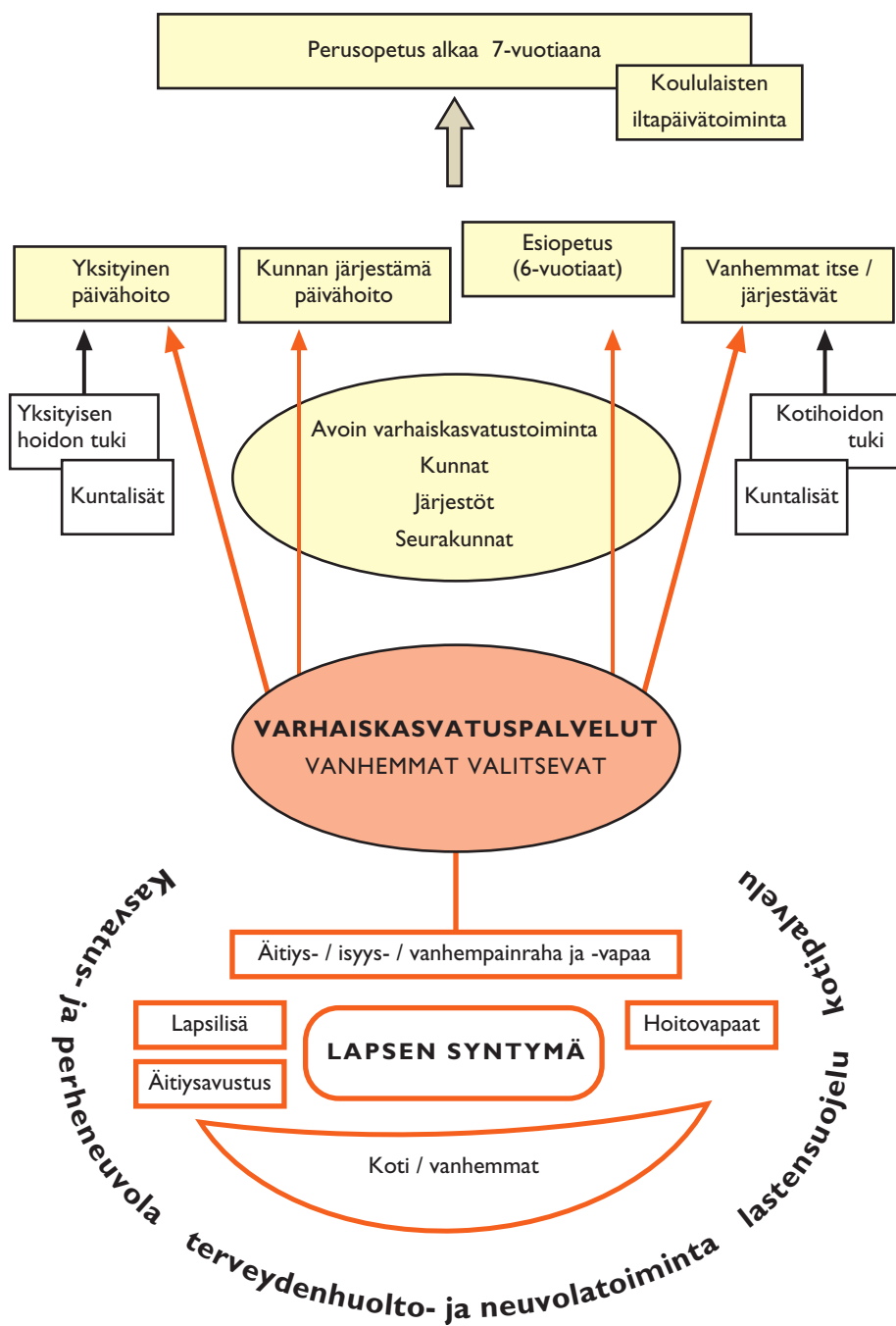
Äitiys- ja lastenneuvolan palveluja käyttävät lähes kaikki perheet. Neuvolatoiminnassa on viime vuosina painotettu vanhemmuutta ja lasten psykososiaalista kehitystä. Neuvolassa tulisi käydä keskustelua vanhempien kanssa kunnassa tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista ja niiden erilaisista mahdollisuuksista yhteistyössä vanhempien kanssa edistää lapsen hyvinvointia.

Lasten päivähoidosta annetun lain mukaan⁵ lasten vanhemmilla on vanhempainrahakauden päätyttyä oikeus saada lapselleen kunnan järjestämä päivähoitopaikka joko päiväkodista tai perhepäivähoidosta siihen saakka, kunnes lapsi siirtyy oppivelvollisena perusopetukseen. Lain mukaan kunnan tulee tarvittaessa järjestää päivähoitoa myös tätä vanhemmille lapsille.

³ Sairausvakuutuslaki 364/1963 ja työsopimuslaki 55/2001

⁴ Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta 1128/1996

⁵ Laki lasten päivähoidosta 36/1973

Kuvio 1. Varhaiskasvatus ja lapsiperheiden palvelu- ja tukijärjestelmä Suomessa

Kunnissa järjestetään myös muuta varhaiskasvatustoimintaa, johon osallistuvat muun muassa kotihoidossa olevat lapset vanhempineen, perhepäivähoitajat lapsiryhmineen sekä pienet koululaiset.

Lasten päivähoito on varhaiskasvatustalutus, jossa yhdistyvät lapsen oikeus varhaiskasvatukseen ja vanhempien oikeus saada lapselleen hoitopaikka. Lasten päivähoiton keskeisenä tehtävänä on tukea lasten vanhempia heidän kasvatustehtävässään. Tällöin korostuu myös varhaisen tukemisen näkökulma ja sitä kautta ehkäisevän toiminnan merkitys. Kaikille lapsiperheille tarjotun universaalien palvelujärjestelmän kautta voidaan ohjata perheitä myös erityispalvelujen piiriin. Lapsiperheiden käytettävissä ovat lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvolan, kotipalvelun sekä päihde- ja mielenterveys-työn palvelut. Palvelujärjestelmän kokonaisuudessa on otettava huomioon myös varhaiskasvatustalutuksen lapsen pitkäaikaissairaus tai sairaalassaolo.

Lasten kotihoidon tuen ja kunnan järjestämän päivähoiton vaihtoehtona perheet voivat valita lapselleen yksityisen järjestämän päivähoiton lakisääteisen yksityisen hoidon tuen turvin⁶.

Esiopetusta toteutetaan perusopetuslain⁷ mukaisesti. Valtioneuvoston ohjesäännön⁸ mukaan esiopetus kuuluu opetusministeriön toimivaltaan yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa. Monissa kunnissa esiopetusta järjestetään sosiaali- ja opetustoimen yhteistyönä sekä päivähoitopaikoissa että kouluissa. Perusopetuslain mukaan lapsella on vanhempien valintaan perustuen oikeus maksuttomaan esiopetukseen vähintään 700 tuntia vuodessa pääsääntöisesti vuotta ennen oppivelvollisuuden alkua. Opetushallitus hyväksyy esiopetusta varten valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet, joiden pohjalta kunnat laativat paikalliset opetussuunnitelmat.

Kuntalaisina lasten vanhemmat tarvitsevat ja ovat oikeutettuja saamaan tietoa niin kunnan varhaiskasvatustalutuksista kuin muistakin kunnan lasten ja perheiden palveluista, jotta he pystyvät valitsemaan lapselleen ja perhelanteeseensa soveltuvimman palvelun. Lapsiperheiden palvelu- ja tukijärjestelmän toimivuutta tulee arvioida kunnan lasten ja perheiden tarpeista lähtien paitsi kokonaisuutena myös eri palvelujen ja tukimuotojen näkökulmasta. Lasten ja perheiden tarpeista lähtevien palvelujen kehittämistä edistää se, että vanhemmilla ja lapsilla on mahdollisuus osallistua palvelujen suunnitteluun, toteutukseen ja toimivuuden arviointiin.

Kunnan lapsi- ja perhepoliittiset strategiat ovat hyvä väline edistää hallintokuntien välistä yhteistyötä kunnassa. Niissä lapsuutta ja kunnan lapsiperheiden tarpeita voidaan tarkastella moniammatillisesti eri hallintokuntien näkökulmasta ja samalla sopia kunnan varhaiskasvatustalutuksen kehittämistavoitteista ja voimavarojen kohdentamisesta.

---

⁶ Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta 1128/1996

⁷ Perusopetuslaki 628/1998

⁸ Valtioneuvoston asetus valtioneuvoston ohjesäännön muuttamisesta 738/2001

3. Toimintaympäristön muutoksista

Moninaiset yhteiskunnalliset muutokset ovat tunnusomaisia nykyajalle. Keskustelu lasten hyvinvoinnista ja vanhemmuuden merkityksestä sekä yhteiskunnan velvollisuudesta osaltaan huolehtia perheiden hyvinvoinnista ja tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään on virinnyt voimakkaana. Uudet perhemuodot ovat yleistyneet perinteisen perheen rinnalle. Samalla monen perheen sosiaaliset verkostot ovat harventuneet. Muutokset työelämässä, kuten työn perässä muuttaminen, työelämän tahdin kiivastuminen ja työsuhteiden epävakautuminen sekä toisaalta työttömyys ovat muuttaneet lasten ja perheiden elämää ja olosuhteita. Myös kansainvälistymisen vaikutukset heijastuvat yhä useamman lapsiperheen arkeen. Lasten kasvuympäristön muutokset vaikuttavat lasten hyvinvointiin sekä siihen, millaisia palveluja lasten myönteisen kasvun edistämiseksi tarvitaan.

Alle kouluikäisten lasten suhteellinen osuus väestöstä on jatkuvasti pienentynyt. Vuonna 2000 alle kouluikäisiä lapsia oli vajaa kymmenesosa (8,3%) koko väestöstä⁹. Myös syntyvyyden ennustetaan alenevan edelleen ja lasten hankintaa siirretään myöhäisemmälle iälle.

Palveluiden järjestämisen näkökulmasta merkittävä muutos tapahtui 1990-luvun alussa, kun valtionosuusjärjestelmän uudistus toi kunnille entistä suuremman oikeuden ja vastuun kehittää palvelujaan. Kunnallisen itsehallinnon vahvistumisen myötä valtion normiohjaus vähentyi ja ohjauksessa on siirrytty yhä enemmän tiedolla ohjaamiseen.

Lasten päivähoidossa lainsäädäntö on edelleen keskeinen ohjauksen väline ja lainsäädännöllä määritellään toiminnan vähimmäisvaatimukset. Poikkihallinnollista yhteistyötä on pyritty edistämään esittämällä sääntelyn väljentämistä päivähoidon hallinnon järjestämisestä kunnan tasolla¹⁰. Varhaiskasvatuksen sisällölliseen ohjaukseen tarvitaan kuitenkin uusia välineitä. Päivähoidon kasvatustavoitekomitean mietintö¹¹, joka on ohjannut varhaiskasvatuksen kehittämistä ja toteuttamista valtakunnallisesti, on vuodelta 1980.

---

⁹ Uusitalo, H. & Parpo, A. & Hakkarainen, A. (Toim.) 2000. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2000. Raportteja 250. Stakes.

¹⁰ Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sosiaalihuoltolain 6 § muuttamisesta 124/2001

¹¹ Päivähoidon kasvatustavoitekomitean mietintö. Komiteamietintö 1980:31.

Yhteiskunnalliset muutokset heijastuvat myös lasten päivähoitoon. Lasten päivähoiton yleistilanne on hyvä. Päivähoitoa järjestetään kattavasti, henkilöstö on koulutettua ja tilat ovat pääsääntöisesti tasokkaita. Huolenaiheiksi on noussut päivähoiton käytännön toteutuminen mm. lapsiryhmien suuruus ja henkilöstön määrän riittävyys suhteessa lasten määrään, lasten sairastuvuus sekä erityisen tuen tarve ja siihen vastaaminen. Huolenaiheena on myös käytännön kasvatusyhteistyön kehittäminen lasten vanhempien ja varhaiskasvatushenkilöstön kesken.

Henkilöstömitoituksen toimivuudessa on puutteita eivätkä sijaisjärjestelyt ole riittäviä. Päiväkodeissa lapsiryhmät ovat usein suuria ja levottomuutta lisää henkilöstön ja lasten vaihtuvuus. Epävakaudesta voi seurata lasten häiriökäyttäytymisen yleistymistä ja suuressa ryhmässä myös lasten sairastuvuus lisääntyy. Perhepäivähoitossa palkkausjärjestelmä on riippuvainen lasten määrästä. Perhepäivähoitajat ikääntyvät ja yhä harvempi uusi perhepäivähoitaja toimii kotonaan. Sen sijaan ryhmäperhepäivähoito yleistyy. Kuitenkin hoitajan kodissa järjestettävä perhepäivähoito on monesti vanhempien toivoma hoitomuoto etenkin pienimmille lapsille tai vuorohoitoa tarvitseville perheille. Myös tämän hoitomuodon toiminnan edellytyksistä tulee huolehtia.

Lapsen suotuisan kehityksen turvaa terveellinen, rauhallinen, kehitystä ja oppimista tukeva kasvuympäristö. Päivähoitossa tähän on pyrittävä vaikuttamalla toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen sekä lapsiryhmän rakenteellisiin tekijöihin, kuten henkilöstön riittävyyteen ja asiantuntemukseen sekä niin aikuisten ja lasten välisten kuin myös lasten keskinäisten ihmissuhteiden jatkuvuuteen. Myös varhaiskasvatuksen tukipalvelujen, kuten erityiskasvatuksen, puheterapian ja mielenterveyspalveluiden, saatavuus tulee turvata kattavasti.

Työelämän muutosten myötä ilta-, yö- ja viikonloppuhoidon tarve on yleistynyt 1990-luvulla. Lapsen hoidon tarpeen epäsäännöllisyys asettaa päivähoitolle monipuolisia vaatimuksia, jotta lasten myönteinen kasvu voidaan turvata. Lapsiperheiden työn ja perhe-elämän yhteensovittamista tulee jatkaa lähtökohtana erityisesti lapsen tarpeet ja vanhemmuuden edellytysten edistäminen.

Henkilöstön ammatillisesta osaamisesta tulee huolehtia, jotta varhaiskasvatuksessa voidaan vastata yhteiskunnallisten muutosten sekä lapsi- ja oppimistutkimusten tulosten asettamiin haasteisiin. Tällä hetkellä henkilöstön mahdollisuuksissa osallistua täydennyskoulutukseen tai saada työohjausta on suuria kuntakohtaisia eroja. Uusia työmuotoja tarvitaan myös vahvistamaan eri varhaiskasvatuspalvelujen välistä yhteistyötä sekä yhteistyötä muun sosiaali- ja terveydenhuollon ja koulun kanssa. Varhaiskasvatuksen tulee myös olla tasavertaisesti mukana tietoyhteiskuntaa koskevassa kehittämistyössä ja sitä kautta tulevassa toimintaympäristön muutoksessa.

4. Varhaiskasvatusta ohjaavat periaatteet

Suomalainen varhaiskasvatusta perustuu Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimukseen¹², perusoikeussäännöksiin¹³ sekä muuhun kansalliseen lainsäädäntöön. Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa sopimusvaltion turvaamaan lapsille osuuden yhteiskunnan voimavaroista, oikeuden osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja yhteiskuntaelämään sekä oikeuden suojeluun ja huolenpitoon. Sopimuksessa painotetaan lapsen edun näkökulmaa kaikissa lasta koskevissa toiminnoissa. YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen kirjattujen lasten oikeuksien tulee toteutua koko lapsiväestön ja jokaisen lapsen elämässä.

Perustuslain perusoikeussäännöksistä varhaiskasvatuksen toteuttamisessa keskeisiä oikeuksia ovat yhdenvertaisuus, ihmisarvon loukkaamattomuus, yksilön vapauden ja oikeuksien turvaaminen, uskonnonvapaus sekä kielelliset ja kulttuuriset oikeudet. Erityisesti säännöksissä todetaan, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Perustuslain säännökset luovat julkiselle vallalle aktiivisen toimintavelvoitteen lapsen suotuisan kasvun edistämiseksi.

Myös monissa valtioneuvoston periaatepäätöksissä on tehty linjauksia, joista seuraa velvoitteita varhaiskasvatusta toteuttamisessa. Tällaisia ovat esimerkiksi periaatepäätös hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi¹⁴, periaatepäätös hallinnon toimenpiteistä suvaitsevaisuuden lisäämiseksi ja rasismien ehkäisemiseksi¹⁵, kestävästä kehityksestä koskeva periaatepäätös¹⁶ sekä periaatepäätös kansanterveysohjelmasta¹⁷.

---

¹² Lapsen oikeuksien sopimus (SopS 60/1991)

¹³ Suomen perustuslaki (731/1999)

¹⁴ Valtioneuvoston periaatepäätös hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi, 1997

¹⁵ Valtioneuvoston periaatepäätös hallinnon toimenpiteistä suvaitsevaisuuden lisäämiseksi ja rasismien ehkäisemiseksi, 1997

¹⁶ Hallituksen kestävästä kehityksestä ohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös ekologisen kestävyden edistämiseksi, 1998.

¹⁷ Valtioneuvoston periaatepäätös Terveys 2015 -kansanterveysohjelmasta, 2001.

muiden lasten kanssa. Laadukas varhaiskasvatusta tasoittaa lasten elinolosuhteista seuraavia eroja ja tarjoaa siten kaikille lapsille yhtäläiset mahdollisuudet kehittyä omien edellytystensä mukaisesti.

- *Lapsilla on oikeus turvattuun elinympäristöön, hoitoon, huolenpitoon, kasvuun ja oppimiseen riippumatta asuinpaikasta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta taustasta tai etnisestä alkuperästä.*
- *Lapsi saa tarvitsemaansa erityistä hoitoa, kasvatusta ja opetusta. Kaikilla lapsilla on oikeus tulla hyväksytyksi ja erityiskasvatusta toteutetaan mahdollisimman pitkälle yleisten varhaiskasvatuspalveluiden yhteydessä.*
- *Varhaiskasvatuksen suunnittelussa ja toteutuksessa huolehditaan etnisen sekä sukupuolten välisen tasa-arvon toteuttamisesta ottaen huomioon tyttöjen ja poikien kehitykselliset erot.*
- *Lapsen omat näkemykset otetaan varhaiskasvatuksessa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.*
- *Lapsella on oikeus omaan äidinkieleensä. Varhaiskasvatusta tukee lapsen äidinkielen oppimista sekä vieraskielisten lasten suomen tai ruotsin kielen oppimista.*
- *Jokaisella lapsella on oikeus omaan kulttuuriinsa. Kulttuurivähemmistöihin kuuluvilla lapsilla tulee olla mahdollisuus kasvaa sekä oman kulttuuripiirinsä että suomalaisen yhteiskunnan jäseniksi.*
- *Leikki on lapsen keskeinen toimintamuoto. Varhaiskasvatusta tarjoaa mahdollisuuksia leikkiin ja monipuoliseen toimintaan sekä vertaisryhmässä muiden lasten kanssa että aikuisten kanssa.*
- *Varhaiskasvatuksen tulee mahdollistaa lapselle turvallisten kiintymyssuhteiden kehittymisen. Tämä on ihmisenä kasvamisen lähtökohta ja hyvän kasvun ja oppimisen perusta.*
- *Varhaiskasvatuksen kasvu- ja oppimisympäristön tulee olla fyysisiltä, psyykkisiltä, tiedollisilta ja sosiaalisilta ominaisuuksiltaan lasten varhaiskasvatukselle soveltuva.*

Vanhemmat varhaiskasvatuksessa

Lasten vanhemmillä on ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu. Lasten, varhaiskasvatuksen henkilöstön ja vanhempien kasvatuksellinen kumppanuus, vuorovaikutus ja yhteistyö on hyvän varhaiskasvatuksen olennainen osa.

- *Vanhempien tulee saada tietoa yhteiskunnan järjestämisestä varhaiskasvatuspalveluista sekä niiden erilaisista kasvatuksellisista, opetuksellisista ja hoidollisista tehtävistä.*
- *Vanhemmat valitsevat lapsensa varhaiskasvatuksen toimintaympäristöt.*

- *Lapsen kasvun, kehittymisen ja oppimisen tukemisessa vanhemmat ja varhaiskasvatuksen henkilöstö ovat kumppaneita. Kasvatuskumppanuus on eri osapuolten tasavertaista vuorovaikutusta, jossa vanhempien ja henkilökunnan erilainen asiantuntemus ja tietämys yhdistyvät. Vanhempien tulee saada osallistua oman lapsensa kodin ulkopuoliseen varhaiskasvatukseen sekä sen suunnitteluun ja arviointiin.*
- *Vahvistetaan vanhempien mahdollisuutta muodostaa omaehtoisia vertaisvuorovaikutuksen ja tuen ryhmiä sekä vaikuttaa varhaiskasvatuksen toteuttamiseen.*

Henkilöstö varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksessa korostuu moniammatillinen yhteistyö. Henkilöstön ammatilliseen osaamiseen kuuluu myös yhteistyö lasta ja perhettä palvelevan laajan verkoston kanssa, jossa ovat osallisina sosiaali-, terveys- ja opetustoimi sekä erilaiset lapsi- ja perhetyötä tekevät järjestöt, yhteisöt ja seurakunnat.

- *Varhaiskasvatuksen keskeisin voimavara on ammattitaitoinen ja yhteistyökykyinen henkilöstö, jonka riittävyteen, koulutukseen ja jaksamiseen kiinnitetään huomiota.*
- *Henkilöstö tunnistaa lasten erityisen tuen tarpeet ja tarvittavaa asiantuntemusta huolehtia erityistä tukea tarvitsevista lapsista on saatavilla.*
- *Varhaiskasvatuksessa tarvitaan useiden eri ammattiryhmien saumatonta yhteistyötä. Tämä yhteistyö tapahtuu sekä varhaiskasvatuksen työyksiköissä, joissa eri koulutuksen saaneet työntekijät toimivat yhdessä, että yhteistyönä muun lasta ja perhettä palvelevan palvelujärjestelmän kanssa. Jokainen työntekijä tuo varhaiskasvatustyöhön oman tieteenalansa, koulutuksensa ja asiantuntemuksensa mukaisen panoksen.*
- *Varhaiskasvatuksessa henkilöstö luo edellytykset kodin ja päivähoiton yhteistyölle ja vahvistaa vanhempien osallisuutta siihen.*
- *Varhaiskasvatuksessa henkilöstön tehtävänä on myös lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen jatkuvuuden turvaaminen sekä yhteistyö päivähoiton, esiopetuksen ja koulun henkilöstön kanssa.*
- *Varhaiskasvatuksen henkilöstön tehtävänä on lisäksi toimia yhteistyössä muun sosiaali- sekä terveydenhuollon kanssa. Henkilöstö tukee vanhemmuutta ja kodin kasvatustyötä sekä ohjaa tarvittaessa lapsiperheiden palvelu- ja tukijärjestelmien käyttöön ja tiedottaa niiden toiminnasta.*

5. Toimenpideohjelma

Varhaiskasvatuksen laadun toteuttamisen ja sisällön kehittämisen edellytyksenä on toimiva ohjausjärjestelmä. Tällä hetkellä varhaiskasvatuksen keskeisin ohjauksen väline on laki lasten päivähoidosta, jolla säädellään lasten päivähoidon järjestämistä. Pienten lasten hoidon ja kasvatuksen järjestämiseen liittyvästä taloudellisesta tuesta vanhempainrahakauden päätyttyä säädetään laissa lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta. Esiopetuksen toteuttaminen pohjautuu perusopetuslakiin.

- **Lasten päivähoidon lainsäädäntö uudistetaan varhaiskasvatusta ohjaavien periaatteiden pohjalta**

Varhaiskasvatuspalveluiden tulee olla monipuolisia siten, että lasten tervettä kasvua voidaan edistää ottaen huomioon lasten ja perheiden erilaiset tarpeet ja olosuhteet. Toimintana varhaiskasvatus muodostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta ja näiden kaikkien osa-alueiden kehittämisestä tulee huolehtia.

Lasten päivähoido on varhaiskasvatuspalvelu, jossa yhdistyvät lapsen oikeus varhaiskasvatukseen ja vanhempien oikeus saada lapselleen päivähoidon paikka joko päiväkodista tai perhepäivähoidosta. Sekä päiväkotitoiminnan että perhepäivähoidon toiminnan edellytykset tulee turvata huolehtien näiden hoitomuotojen ominaispiirteiden ja vahvuuksien säilymisestä ja kehittämisestä.

Päivähoidon ohella tulee myös kehittää muuta varhaiskasvatustoimintaa, johon osallistuminen on avoimempaa. Tämä varhaiskasvatustoiminta on tärkeä palvelu kotihoidossa oleville lapsille ja heidän vanhemmilleen, perhepäivähoitajille lapsiryhmineen sekä pienille koululaisille.

Varhaiskasvatuksen tavoitteet on tarpeen liittää nykyistä selkeämmin elinikäiseen oppimiseen ja osaksi muita yhteiskunnan määrittämiä kasvatuksen ja opetuksen tavoitteita. Lainsäädännön tulee myös edistää lapsi- ja perhelähtöisyyttä, varhaiskasvatuspalveluiden yhteistyön kehittymistä ja verkostoitumista muiden lapsiperheille tarkoitettujen palvelujen kanssa.

Varhaiskasvatuksen laadunhallinnan edistämiseksi laissa tulee olla säännös valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelmasta, johon paikalliset kuntien laatimat varhaiskasvatussuunnitelmat pohjautuvat. Laissa tulee myös olla maininta toiminnan jatkuvasta arvioinnista.

Lasten päivähoidon osalta lainsäädännön tulee edelleen sisältää vanhempien oikeus saada lapselleen päivähoitopaikka. Kasvatustavoitteissa tulee nykyistä selkeämmin tuoda esiin päivähoidon tehtävä lapsen huolenpidon ja kokonaisvaltaisen kasvun ja oppimisen edistämisessä. Tavoitteissa tulee myös painottaa päivähoidon mahdollisuutta ehkäistä ja korjata kehityksen viiveitä. Säännöksissä tulee myös painottaa vanhempien ja henkilöstön yhteistyötä kasvatuksessa.

Lailla tulee turvata jokaisen lapsen myönteinen kasvu ja lasten päivähoidon edellytykset erityiseen tukeen sitä tarvitsevalle lapselle. Lapsella voi olla erityisen tuen tarvetta fyysisen, tiedollisen, tunne-elämän tai sosiaalisen kehityksen osa-alueilla. Myös lapsen kasvuoloista voi seurata erityisen tuen tarvetta. Päivähoidossa tarvitaan riittävää asiantuntemusta lapsen tuen tarpeiden tunnistamiseen sekä tarvittavien tukitoimien järjestämiseen.

Henkilöstömitoituksia ja lasten määrää koskevia säännöksiä tulee tarkistaa siten, että turvataan terveellinen, rauhallinen ja turvallinen kasvuympäristö, joka mahdollistaa jatkuvat, lämpimät vuorovaikutussuhteet. Samassa yhteydessä tulee arvioida, onko tarpeen säätää erikseen henkilöstömitoituksesta järjestettäessä päivähoitoa iltaisin, öisin ja viikonloppuisin.

Sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee lainsäädännön uudistamisen.

- **Varhaiskasvatuksen sisällön ja laadun ohjausvälineeksi laaditaan valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma**

Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma ohjaa varhaiskasvatuksen sisällöllistä kehittämistä koko maassa. Suunnitelma lisää varhaiskasvatuksen laadullista tasa-arvoa kuntien välillä ja myös kunnan varhaiskasvatuksen yksiköiden välillä.

Elinikäisen oppimisen tavoite on yhteiskunnassamme laajasti hyväksytty. Kouluiän alentamisen sijaan lapsen oppimisedellytyksiä vahvistetaan kehittämällä varhaiskasvatusta toiminnan sisältöä ohjaavan valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman avulla. Päivähoidon, esiopetuksen ja perusopetuksen sisällön ohjausvälineiden tulee muodostaa lapsen tervettä kehitystä, kasvua ja oppimista tukeva yhtenäinen kokonaisuus.

Valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan varhaiskasvatuksen arvot, tehtävä ja tavoitteet, lapsi- ja oppimiskäsitys, hyvä kasvatusta- ja oppimisympäristö, varhaiskasvatuksen menetelmät ja toimintatavat, varhaiskasvatuksen eri toimintojen merkitys lapsen hyvinvoinnille sekä toiminnan seuranta ja arviointi.

Varhaiskasvatussuunnitelma kattaa yhteiskunnan järjestämän ja valvoiman varhaiskasvatuksen eri palvelumuodot ja siinä kuvataan näiden varhaiskasvatuspalvelujen ominaispiirteet ja vahvuudet lapsen kasvuympäristönä. Suunnitelma sisältää myös erityistä tukea tarvitsevien ja pitkäaikaissairai-

den lasten sekä vähemmistökuultuureihin kuuluvien lasten varhaiskasvatuksen toteuttamisen. Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan siten, että se edistää yhteistyötä varhaiskasvatuksen eri toimijatahojen kesken. Suunnitelmasa huolehditaan myös siitä, että varhaiskasvatus, esiopetus ja perusopetus muodostavat ehyen jatkumon.

Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma toimii kunnallisten, yksikökohtaisten ja lapsikohtaisten varhaiskasvatussuunnitelmien pohjana. Lapsikohtainen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain²³ mukaisesti jokaiselle päivähoidossa olevalle lapselle yhteistyössä huoltajien kanssa ja suunnitelman toteutumista arvioidaan säännöllisesti.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes laatii valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön ja opetushallituksen sekä Suomen Kuntaliiton ja muiden asiantuntijatahojen kanssa.

- **Henkilöstön osaamista kehitetään kiinnittämällä huomiota koulutuksen sisältöihin, rakenteisiin ja rahoitukseen**

Henkilöstön valmiuksia tehdä muuttuvaa työtä ja omaksua uusia toimintamalleja parannetaan koulutuksen ja työnohjauksen avulla. Koulutuksessa painotetaan lapsilähtöistä pedagogiikkaa ja erityisesti sekä alle esiopetusikäisten lasten että erityistä tukea tarvitsevien lasten varhaiskasvatusta. Muita kehittämisen painopisteitä ovat monikulttuurinen varhaiskasvatus, vanhempien osallisuus ja varhaiskasvatuksen rooli perheen tukemisessa, varhaiskasvatuksen moniammatillinen yhteistyö sekä johtaminen, toiminnan arviointi ja laadunhallinta. Lisäksi koulutushaasteena on tietotekniikan soveltaminen varhaiskasvatuksen työvälineenä.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön perus-, täydennys ja myös jatkokoulutusta tulee kehittää siten, että koulutus entistä paremmin ottaa huomioon käytännön työssä tarvittavan osaamisen. Varhaiskasvatuksen henkilöstön ja koulutustahojen yhteistyötä tulee tiivistää. Näin varmistetaan, että varhaiskasvatuksen käytännöissä tapahtuneet muutokset ja havaitut kehittämistarpeet tulevat osaksi koulutuksen sisältöä ja eri koulutustahojen opetussuunnitelmia.

Myös neuvolan henkilökunnan koulutuksessa tulee nykyistä enemmän kiinnittää huomiota terveydenhuollon ja varhaiskasvatuksen yhteistyöhön sekä varhaiskasvatusikäisten lasten kasvatukseen liittyvien kysymysten käsitteilyyn. Poikkihallinnollista yhteistyötä lisätään varhaiskasvatuksen, terveydenhuollon ja opetustoimen henkilöstön yhteisellä koulutuksella.

²³ Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000

Varhaiskasvatuksen henkilöstön ja työyhteisöjen tulee saada täydennyskoulutusta ja työnohjausta tarpeen mukaan. Sekä täydennyskoulutus että työnohjaus edistävät ammattitaidon ylläpitoa ja parantamista. Ne myös vahvistavat henkilöstön jaksamista yhä vaativammissa tehtävissä.

Koulutusta tulee kehittää siten, että luodaan henkilöstölle mahdollisuudet kouluttautumiseen työuran eri vaiheissa. Täydennyskoulutuksessa painopistettä tulee siirtää yksittäisistä koulutuspäivistä työyhteisön koulutukseen.

Sosiaali- ja terveysministeriö, opetusministeriö ja oppilaitokset huolehtivat siitä, että koulutuksen sisältöjä arvioidaan suhteessa varhaiskasvatustentän nykyisiin tarpeisiin. Samalla tulee huolehtia siitä, että koulutuksessa vastataan kunnissa esiintyvään erityishenkilöstön tarpeeseen.

Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö, opetusministeriö ja kunnat huolehtivat siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstön täydennyskoulutukseen ja työnohjaukseen luodaan toimivat rakenteet ja niiden edellyttämä rahoitus turvataan.

Jatkuvan parantamisen periaate varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen alueella tehdään paljon tutkimusta, mutta tutkimustoiminta on ollut hajanaista ja koordinoimatonta. Tutkimustoiminnan nykyistä selkeämpi koordinointi hyödyttää alan tiedonsaantia sekä edistää tiedon välittämistä ja soveltamista. Tutkimus- ja koulutuslaitokset tarvitsevat yhteistyötä sekä toistensa kanssa että varhaiskasvatuksen käytännön toteuttajien kanssa.

Sosiaalialan osaamiskeskuksista²⁴ tulee merkittävä uusi yhteistyön rakentaja. Osaamiskeskuksessa yhteistyökumppaneina ovat kunnat ja kuntayhtymät, yliopistot, ammattikorkeakoulut ja muut alan koulutus- ja tutkimuslaitokset, maakuntien liitot, lääninhallitukset ja alan järjestöt. Keskeisenä valtakunnallisena yhteistyökumppanina on sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Sosiaalialan osaamiskeskusverkosto kattaa koko maan. Sen muodostaa kahdeksan alueellista ja yksi koko maata palveleva ruotsinkielinen osaamiskeskus. Osaamiskeskustoiminnalla luodaan alueellinen yhteistyörakenne sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen edistämiseksi sekä sosiaalialan alueellista yhteistyötä edellyttävien erityisosaamista vaativien palvelujen ja asiantuntijapalvelujen turvaamiseksi.

Varhaiskasvatuksen laadun arviointimenetelmiä tulee kehittää. Laatutyö on jatkuva prosessi, jossa asiakaslähtöisyys, henkilöstön ammatillinen osaaminen ja hyvin toimiva työyhteisö sekä johdon sitoutuminen ovat keskeisiä

²⁴ Laki (1230/2001) ja asetus (1411/2001) sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta

elementtejä. Varhaiskasvatuksen laadun kehittämässä ja arvioinnissa arvostetaan erityisesti lasten ja vanhempien antamaa palautetta. Henkilöstön tietämystä laatuajattelusta ja arvioinnista lisätään koulutuksen avulla.

Tieto- ja viestintäteknikka mahdollistaa uudenlaisten työmenetelmien kehittämisen. Sen avulla on mahdollista luoda sekä varhaiskasvatuksen henkilöstön ja muiden asiantuntijoiden että vanhempien kattava palveluverkko. Verkoston avulla lisätään varhaiskasvatuksen tiedon kulkua sekä asia- että järjestelmätasolla ja mahdollistetaan uudenlainen vuorovaikutus, johon myös vanhemmat voivat tasavertaisesti osallistua. Sekä varhaiskasvatuksessa työskenteleville että perheille tulee tarjota erilaisia mahdollisuuksia ja resursseja hyödyntää tieto- ja viestintäteknikkaa. Tämän lisäksi henkilöstön tulee saada tarpeiden mukainen tieto- ja viestintäteknikan koulutus ja työvälineet.

Varhaiskasvatuksen eri toimijatahojen yhteistyön edistämiseksi sekä eri tahojen näkemysten yhteensovittamiseksi tarvitaan asiantuntijafoorumi. Se toimisi varhaiskasvatuksen pitkäjänteisen kehittämisen, visioinnin ja suunnittelun apuna sekä tekisi ehdotuksia tarvittavista tutkimus- ja kehittämissankkeista. Asiantuntijaryhmässä olisi edustettuna hallinnon, tutkimuksen, koulutuksen, järjestöjen ja varhaiskasvatuksen kentän asiantuntemus.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö asettaa varhaiskasvatuksen asiantuntijaryhmän.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö huolehtii, että sosiaalialan osaamiskeskusten toiminnassa kiinnitetään riittävää huomiota varhaiskasvatuksen kehittämiseen tasavertaisesti muun sosiaalihuollon kanssa.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes kehittää varhaiskasvatuksen laadun toteutumisen ja vaikuttavuuden säännöllistä seuranta- ja arviointia. Stakes kehittää ja tutkii tieto- ja viestintäteknikan kehittämisen mahdollisuuksia varhaiskasvatuksessa.

- **Kunnissa varhaiskasvatusta linjataan osana kunnan lapsi- ja perhepoliittista ohjelmaa**

Kunnan lapsi- ja perhepoliittisen strategiatyön avulla luodaan kokonaisnäkemys lapsen terveen kehityksen, kasvun ja oppimisen sekä lasten hyvinvoinnin turvaamisesta kunnassa, tarvittavista varhaiskasvatuspalveluista, niiden toimintaperiaatteista ja muista palvelu- ja tukimuodoista sekä selkeytetään kunnan eri hallintokuntien ja toimijoiden roolia ja yhteistyön muotoja.

Sosiaali- ja terveystoimen sekä opetustoimen yhteistyössä tarvitaan uusia käytäntöjä. Neuvola ja päivähoido tavoittavat yhdessä suurimman osan lapsiperheistä. Lasten neuvolan ja varhaiskasvatuspalveluiden välistä yhteis-

työtä on tarpeen tiivistää ja kehittää edelleen. Yhteistyön tiivistämisellä voidaan esimerkiksi jo varhaisessa vaiheessa järjestää erityistä tukea sitä tarvitseville lapsille. Sosiaali- ja opetustoimen yhteistyön haasteita ovat mm. pienten koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan kattava järjestäminen, oppimisvaikeuksien ehkäisy ja korjaaminen sekä kulttuurivähemmistöjen lasten äidinkielen sekä suomen tai ruotsin kielen tukeminen. Varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen jatkuvuuden turvaa varhaiskasvatuspalveluiden ja koulun tiivis yhteistyö. Näillä työtavoilla voidaan samalla yhteisvoimin edistää ja tukea vanhemmuutta.

Varhaiskasvatuspalveluilla ehkäistään tehokkaasti lasten syrjäytymistä. Kunnallisten palvelujen järjestämisessä ja voimavarojen suuntaamisessa otetaan kunnan sisäiset alueelliset erot huomioon.

Kunnan varhaiskasvatuspalveluihin tulisi myös luoda toimintatapoja, joiden kautta perheiden omat sosiaaliset verkostot pääsevät kehittymään. Sosiaaliset verkostot syntyvät luontevasti lasten ja heidän vanhempiansa yhteisen toiminnan, vuorovaikutuksen ja kanssakäymisen kautta. Varhaiskasvatuspalvelujen sisällön ja laadun kehittämisen sekä kunnan lapsi- ja perhepalvelujen keskinäisen yhteistyön lisäämisen avulla edistetään myös yhteisöllisyyden ja yhteisvastuun kehittymistä kunnassa.

Varhaiskasvatuspalvelujen kehittämisessä tarvitaan verkostoitumista sekä kunnan sisällä eri hallintokuntien kesken että kuntien välillä. Yhteistyössä useamman kunnan kanssa voidaan ratkaista sellaisia varhaiskasvatuspalveluihin liittyviä tarpeita, joihin kunnan omat voimavarat eivät yksin riitä. Myös varhaiskasvatuksen eri asiantuntijatahojen keskeinen verkostoituminen esimerkiksi jonkin varhaiskasvatuksen sisällöllisen erityiskysymyksen käsittelemiseksi on monesti tarpeen.

Kunnat laativat omat varhaiskasvatuksen linjauksensa esimerkiksi osana kuntien lapsi- ja perhepoliittisia ohjelmia.

- **Varhaiskasvatuksen valtakunnallisten linjausten toimeenpano ja seuranta**

Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa varhaiskasvatuksen valtakunnallisten linjausten toimeenpanosta ja niiden toteutumisen seurannasta. Linjausten toimeenpanossa sosiaali- ja terveysministeriö tekee yhteistyötä muun muassa opetusministeriön, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämisskeskuksen, opetushallituksen, lääninhallitusten, Suomen Kuntaliiton ja kuntien, oppi- ja tutkimuslaitosten sekä alan järjestöjen kanssa.

Liite I

Kooste toimenpiteistä

- *Päivähoitoa koskeva lainsäädäntö uudistetaan*
- *Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes laatii valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön ja opetushallituksen sekä Suomen Kuntaliiton ja muiden asiantuntijatahojen kanssa.*
- *Sosiaali- ja terveysministeriö, opetusministeriö ja oppilaitokset huolehtivat siitä, että koulutuksen sisältöjä arvioidaan suhteessa varhaiskasvatuskentän nykyisiin tarpeisiin. Samalla tulee huolehtia siitä, että koulutuksessa vastataan kunnissa esiintyvään erityishenkilöstön tarpeeseen.*
- *Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö, opetusministeriö ja kunnat huolehtivat siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstön täydennyskoulutukseen ja työhajaukseen luodaan toimivat rakenteet ja niiden edellyttämä rahoitus turvataan.*
- *Sosiaali- ja terveysministeriö asettaa varhaiskasvatuksen asiantuntijaryhmän.*
- *Sosiaali- ja terveysministeriö huolehtii, että sosiaalialan osaamiskeskusten toiminnassa kiinnitetään riittävää huomiota varhaiskasvatuksen kehittämiseen tasavertaisesti muun sosiaalihuollon kanssa.*
- *Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes kehittää varhaiskasvatuksen laadun toteutumisen ja vaikuttavuuden säännöllistä seuranta- ja arviointia. Stakes kehittää ja tutkii tieto- ja viestintätekniikan kehittämisen mahdollisuuksia varhaiskasvatuksessa.*
- *Kunnat laativat omat varhaiskasvatuksen linjauksensa esimerkiksi osana kuntien lapsi- ja perhepoliittisia ohjelmia.*

Liite 2

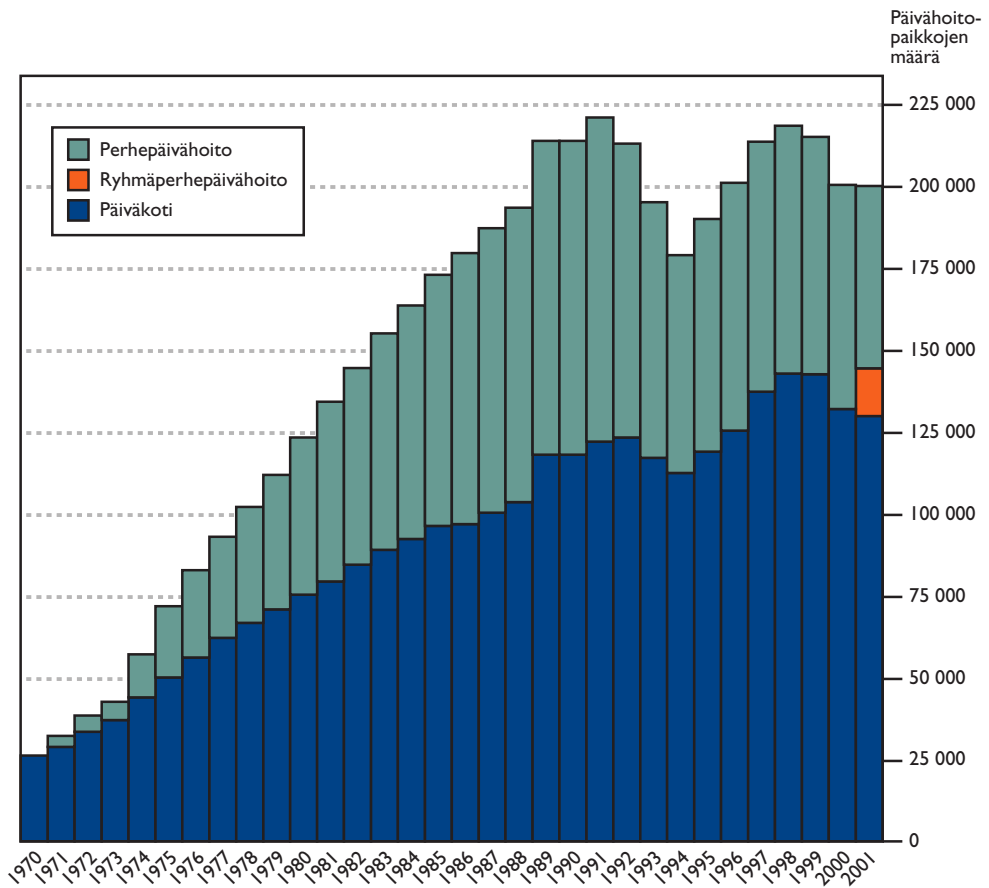
Tilastotietoja lasten päivähoidosta ja esiopetuksesta

Taulukko 1. Lapsia kunnan järjestämässä päivähoidossa 31.1.2001.

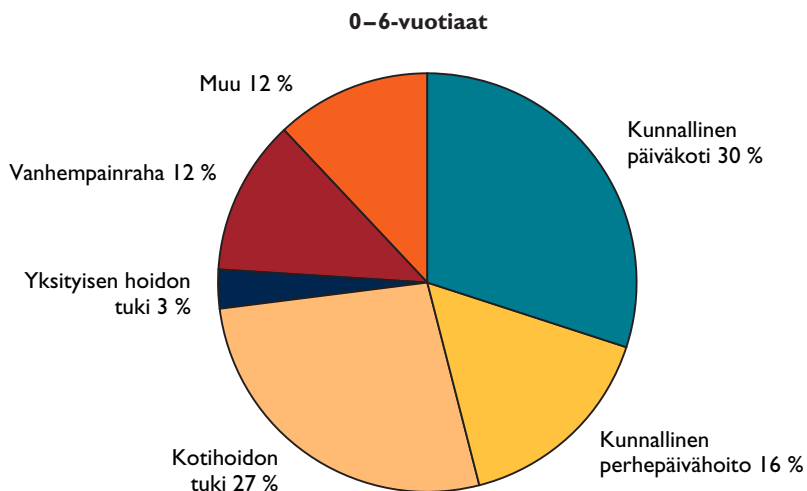
	Päiväkoti	Perhe- päivähoito	Ryhmä- perhe- päivähoito	Yhteensä	%-osuus ikäluokasta
Kokopäivähoito					
Alle 3-vuotiaat	16 327	17 187	3 130	36 644	21,4
3–5-vuotiaat	65 480	29 211	7 817	102 508	55,9
Kokopäivähoidossa 6-vuotiaat*	1 618	1 568	379	3 565	5,5
Yhteensä	83 425	47 966	11 326	142 717	34,0
Osapäivähoito					
Alle 3-vuotiaat	642	959	267	1 868	1,1
3–5-vuotiaat	9 007	2 397	967	12 371	6,7
Osapäivähoidossa 6-vuotiaat*	755	266	78	1 099	1,7
Osapäivähoidossa 6-vuotiaat**	32 405	2 323	1 224	35 952	55,1
Koululaiset	3 535	1 796	775	6 106	
Yhteensä	46 344	7 741	3 311	57 396	
0–6-vuotiaat päivähoidossa	126 234	53 911	13 862	194 007	46,2
<i>Ph:ssa olevien 0–6-vuotiaiden %-osuus eri pimuodoissa</i>	<i>65,1</i>	<i>27,8</i>	<i>7,1</i>	<i>100,0</i>	
KAIKKI LAPSET PÄIVÄHOIDOSSA	129 769	55 707	14 637	200 113	

* Eivät osallistu esiopetukseen

** Esiopetuksen lisäksi päivähoitoa tarvitsevat

Kuvio 1. Päivähoitopaikkojen kehitys vuosina 1970–2001

Kuvio 2. Pienten lasten hoitojärjestelyt 31.12.2000

Taulukko 2. Erityistä tukea saavien lasten osuus päivähoidossa olevista lapsista, 31.1. 2001

	<i>Päivähoidossa olevat lapset</i>	<i>Erityislasten määrä</i>	<i>%</i>
0–6-v. lapset	194 007	11 218	5,8
Koululaiset	6 106	970	15,9
Yhteensä	200 113	12 188	6,1

Taulukko 3. Ilta-, yö- ja viikonloppuhoidossa olevien lasten osuus päivähoidossa olevista lapsista, 31.1.2001

	<i>Päivähoidossa olevat lapset</i>	<i>Vuorohoidossa olevien lasten määrä</i>	<i>%</i>
0–6-v. lapset	194 007	13 065	6,7
Koululaiset	6 106	655	10,7
Yhteensä	200 113	13 720	6,9

Taulukko 4. Esiopetuksessa olevien lasten määrä 1.8.2000

Läänit	<i>6-vuotiaiden ikäluokka</i>	<i>Kunnallisessa esiopetuksessa olevat 6-vuotiaat</i>	<i>Kunnallisessa esiopetuksessa olevien %-osuus</i>
Etelä-Suomi	26 444	23 800	90,0 %
Länsi-Suomi	22 480	19 555	87,4 %
Itä-Suomi	5 641	5 096	90,0 %
Oulu	6 333	5 674	90,0 %
Lappi	2 379	2 272	95,0 %
Koko maa	63 277	56 397	89,1 %

Taulukko 5. Pienten koululaisten määrä päivähoidossa vuosina 1990–2001

<i>Vuosi</i>	<i>1990</i>	<i>1992</i>	<i>1994</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1999</i>	<i>2001</i>
Lukumäärä	17 390	16 830	10 130	10 100	9 000	6 960	6 106